

EEN OBOOL VAN BISSCHOP HENDRIK VAN GELRE (1247-1274) IN SINT-TRUIDEN

In de dertiende eeuw werden geldbedragen uitgedrukt in denieren, obolen en copi. Een denier is een zilveren muntje met een gewicht dat in het algemeen schommelt tussen 0,7 en 0,9 gram. Een muntje ter waarde van een halve denier noemde men een obool. Obolen wegen half zoveel als een denier. Voorts wordt in geschriften ook de *copi* vermeld. Hiermee werd een halve obool of een vierde van een denier bedoeld. De copi bestond enkel als rekeneenheid, niet als concrete munt. Wie iemand twee copi verschuldigd was betaalde in de dertiende eeuw met een obool.

Omdat de economische betekenis van de steden in Vlaanderen en ook in Brabant een stuk hoger lag dan die van het graafschap Loon, was het voor de graaf van Vlaanderen en de hertog van Brabant gemakkelijker om aan zilver voor de muntslag te geraken dan voor de graaf van Loon. Dat is de reden waarom metaaldetectoren ook in onze provincie meer Brabantse en Vlaamse munten uit de dertiende eeuw vinden, dan Loonse. Luikse munten komen meer voor dan die van Loon, maar minder dan die van Vlaanderen en Brabant.

In mei 2020 werd in Sint-Truiden een beschadigde obool gevonden. Het muntje weegt 0,40 gram en heeft een diameter van 10 mm. Het is op twee manieren beschadigd. In de eerste plaats is er een behoorlijk stuk van het muntje afgebroken, en voorts vertoont het diepe schuursporen. Wellicht is het in de loop van de eeuwen op een harde ondergrond terechtgekomen en heeft het daar over geschuurd. Gelukkig zijn de voorstellingen op voor- en keerzijde nog goed te herkennen.

Op de voorzijde staat de voorstelling van een gemijterde bisschop met een staf in de rechterhand. Het boek dat hij in de linkerhand houdt is door de beschadigingen nog moeilijk te zien. Op de keerzijde staat - in een parelcirkel - een naar links stappende arend die zijn vleugels uitslaat. Dit muntje wordt door specialisten beschreven als een obool die ten tijde van de Luikse bisschop Hendrik van Gelre (1247-1274) in Luik geslagen werd¹.

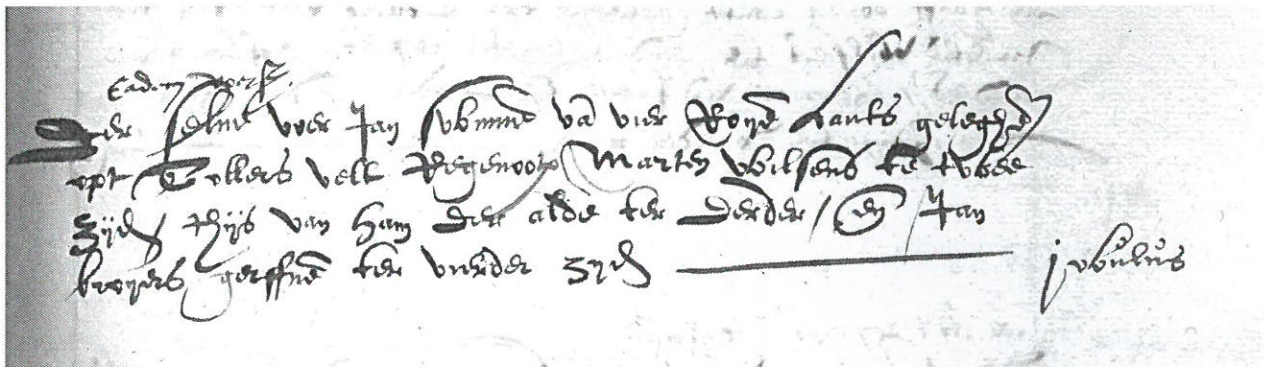
Nu we weten welke munt hier voor ons ligt, willen we ook graag weten wat je er in de dertiende eeuw mee kon betalen. Archiefstukken uit onze regio zijn voor die periode uiterst zeldzaam. Een cijnsinningsregister van de abdij van Sint-Truiden uit 1556² kan ons echter ook helpen om een idee te krijgen van de waarde van dit muntje in de dertiende eeuw. Het register in kwestie geeft een overzicht van de cijnzen die in het cijnshof van de proost van Sint-Truiden betaald moesten worden door mensen die land in het gehucht Diepenpoel van Herk-de-Stad in gebruik hadden.

In een cijnsinningsregister wordt bijgehouden welke personen cijns verschuldigd zijn omdat zij een land of een hoeve bezitten die met een cijns belast is. In de middeleeuwen was het namelijk zo dat bezitters van uitgestrekte landerijen die niet zelf bewerkten, maar ze voor een jaarlijkse vergoeding – de cijns – in gebruik uitgaven aan anderen, die die landerijen bewerkten. In de loop van de tijd werd het bezit van die landerijen erfelijk in hoofde van de cijnshouder. Om te weten wie welke cijnzen moest betalen, werden er registers aangelegd waarin alle percelen die met een cijns belast waren werden opgesomd, met de naam van de bezitter ervan die de cijns moest betalen, en met aanduidingen over de ligging van het perceel. Vervolgens werd er ieder jaar aangeduid of de cijns betaald was, zodat de rentmeester het overzicht hield van wie tijdig betaalde en wie achterbleef. Wanneer een bezitter overleed of het goed van de hand deed, werd de naam van de nieuwe cijnsplichtige in het register ingeschreven. Omdat percelen nog geen kadastrale nummers hadden, werden zij zo precies mogelijk geïdentificeerd door de namen op te noemen van de bezitters van de aangrenzende percelen. Wanneer die veranderden, werden die ook in het register aangepast. Zo komt het dat cijnsinningsregisters na enkele tientallen jaren *vernieuwd* werden: wanneer in het oude register te veel aanduidingen, doorhalingen en verbeteringen stonden, werd er een nieuw register gemaakt, met de gegevens die op dat moment actueel waren. Dikwijls werden in die registers honderden met cijnzen belaste percelen opgesomd. Het vernieuwen daarvan was een werk van lange adem. Daardoor gebeurde het zelfs dat gegevens over bepaalde percelen al achterhaald waren voordat het register af was.

¹ J.-L. Dengis, *Les monnaies de la principauté de Liège. I. De Notger à Henri de Gueldre (972-1274)*, Wetteren, 2006, nr. 487 ; H. Vanhoudt, *Atlas der munten van België*, Heverlee, 2007, nr. G898.

² Rijksarchief Hasselt, *Archief van de abdij van Sint-Truiden*, nr. 799.

In dit register lezen we op bladzijde 519 dat *der selve* – bedoeld wordt Marten Wilsens die voor wel tien percelen cijzen moet betalen – 1 *obulus* cijns moet betalen voor het gebruik van vier roeden land in het Tollersveld. Voordat het register af was, was Marten Wilsens echter al niet meer de cijnshouder. Wellicht was hij overleden. Daarom staat boven zijn naam *Eodem voerscreven*, waarmee bedoeld wordt dat dit cijnsgoed zoals het daarboven beschreven cijnsgoed overgenomen is door *Marie Wilsens, Martens dochter*. Voordat Marten Wilsens dit cijnsgoed in gebruik had, behoorde het toe aan Jan Swinnen. Het perceel grenst aan vier andere percelen, waarvan er twee ook aan Martens Wilsens toebehoren, het derde aan Thijs van Ham en het vierde aan de erfgenamen van Jan Broyers.

Transcriptie:

Eodem voerscreven

Der selve voer Jan Swinnen van vier roijen lants geleghen opt Tollersvelt, regenoooten Martens Wilsens ter twee zijden, Thijs van Ham der alde ter derder, ende Jan Broyers gerffven ter vierder zijden: 1 obulus

Niet alle gegevens moesten aangepast worden. Met name het cijnsbedrag niet: dat was voor eens en voor altijd vastgesteld toen het perceel aan de eerste cijnshouder ter beschikking gesteld was. In dit geval bedraagt die cijns een obool, of zoals de samensteller van dit register noteert: 1 *obulus*. Wel was het zo dat de munten waarin de cijzen eeuwen eerder uitgedrukt waren, in de zestiende eeuw toen dit register samengesteld werd, niet meer circuleerden. Daarom werd vooraan in het register genoteerd hoe dat bedrag betaald moest worden.

Elcken denier oft penninck	_____	es vnt brabant
Eenen obulus	_____	3 d
Twee obulus	_____	viij d
Twee copie	_____	3 d
Vier copie	_____	viij d

Transcriptie:

<i>Elcken denier oft penninck</i>	<i>een ort Brabants</i>
<i>Eenen obulus</i>	<i>½ denier</i>
<i>Twee obulus</i>	<i>eenen denier</i>
<i>Twee copie</i>	<i>½ denier</i>
<i>Vier copie</i>	<i>eenen denier</i>

xxxxx

Deze omrekeningstabel leert ons dat een obool een halve denier waard is, en dat een cijns die volgens het register een denier bedraagt, met een oord betaald moet worden. Een obool is zoveel waard als een halve denier, en kan dus met een muntje ter waarde van een half oord betaald worden. In 1556, toen dit register werd opgesteld, was een halve koperen oord kleingeld. Twee of drie eeuwen eerder echter was het kleine zilverstukje dat in 2020 boven de grond gekomen is een redelijke vergoeding voor het gebruik van vier roeden land in de omgeving van Herk-de-Stad. Hoe onooglijk het muntje nu ook lijkt, we mogen aannemen dat het voor de persoon die het – wellicht in de tweede helft van de dertiende eeuw – verloor, een voldoende groot bedrag vertegenwoordigde om er naar op zoek te gaan.

Rombout Nijssen en Patrick Schuermans